III CZP 126/22

Rzecznik Finansowy
www.rf.gov.pl

Zastępca Rzecznika Finansowego Ziemowit Bagłajewski

Warszawa, dnia 4 lipca 2022 r.

WBK-ZKB.023.3.2021.KAD
RF/218//2022

Sąd Najwyższy
Izba Cywilna
za pośrednictwem
Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego
Pl. Krasińskich 2/4/6
00-951 Warszawa

Wnioskodawca:

Rzecznik Finansowy
reprezentowany przez r.pr. Dariusza Kałużę
/adres do doręczeń: Biuro Rzecznika Finansowego, ul. Nowogrodzka 47a, 00-695 Warszawa/
adres e-mail do korespondencji: postepowania.wbk@rf.gov.pl, nr telefonu: 22 333 73 26/27
d.kaluza@rf.gov.pl, tel.: 503906535

Wniosek Rzecznika Finansowego

Działając na podstawie art. 83 § 2 w związku z art. 83 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1904 ze zm.) wnoszę o podjęcie uchwały mającej na celu rozstrzygnięcie istniejących w orzecznictwie sądów powszechnych rozbieżności w wykładni przepisów prawa będących podstawą ich orzekania, zawierającej odpowiedź na następujące zagadnienie prawne:

Czy umowa o kredyt bankowy, jako umowa nazwana, uregulowana poza kodeksem cywilnym w ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. – prawo bankowe, jest umową wzajemną czy też umową dwustronnie zobowiązującą ale nie wzajemną?

Uzasadnienie

I. Omówienie zagadnienia

Rzecznik Finansowy zaobserwował w ramach swojej działalności, której zasady reguluje ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym (Dz. U. z 2022 r. poz. 187), istotną rozbieżność stanowisk sądów powszechnych w odniesieniu do ważnego społecznie problemu skutków materialnych i procesowych kwalifikowania umowy kredytu jako umowę dwustronnie zobowiązującą bądź jako umowę wzajemną.

Z punktu widzenia właściwości Rzecznika Finansowego wyjątkowo istotny jest fakt, że zdiagnozowana rozbieżność odnosi się do spraw, w których podstawa faktyczna roszczeń wiąże się z kredytami udzielonymi przez banki na rzecz konsumentów.

Przystępując do przedstawienia zagadnienia będącego przedmiotem wniosku Rzecznika Finansowego w pierwszej kolejności należy odnieść się do definicji umowy kredytowej sformułowanej w art. 69 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. prawo bankowe (Dz.U. 2021 r., poz. 2349 z późn. zm. dalej: prawo bankowe lub p.b.), zgodnie z którym przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu.

W odniesieniu do powyższej definicji umowy kredytowej w judykaturze powstały wątpliwości co do charakteru tej umowy. W orzecznictwie sądowym występują rozbieżności w wykładni prawa w przedmiotowej materii. Prezentowane są odmienne stanowiska dotyczące kwalifikacji umowy kredytu bankowego, co ma szczególne znaczenie w sytuacji stwierdzenia abuzywności postanowień umowy kredytu.

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/Rzecznik Finansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29

W sytuacji, w której zostanie stwierdzona przez sąd nieważność umowy kredytu, powstaje konieczność dokonania wzajemnych rozliczeń między stronami. Wówczas szczególnego znaczenia nabiera kwalifikacja prawna umowy kredytu.

Istnieją zasadniczo dwie koncepcje odnoszące się do charakteru umowy kredytu, z których jedna traktuje tę umowę jako umowę dwustronnie zobowiązującą (ale nie wzajemną), natomiast zgodnie z drugim poglądem umowa taka jest umową wzajemną. Kwalifikacja ta ma niezwykle istotne znaczenie dla stron umowy kredytu, a zwłaszcza dla klientów podmiotów rynku finansowego – konsumentów, jako słabszych stron kontraktu. Istotność, o której mowa polega między innymi na tym, że w przypadku uznania umowy kredytu za umowę wzajemną, strona umowy (w praktyce korzysta z tego strona silniejsza, czyli bank) zasadniczo może skorzystać z prawa zatrzymania świadczenia w oparciu o art. 496 w związku z art. 497 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. kodeks cywilny (Dz.U. 2020 r., poz. 1740 ze zm. dalej: k.c.), jeśli dojdzie do konieczności dokonania zwrotu świadczeń wzajemnych po stwierdzeniu nieważności umowy kredytu lub uznaniu postanowień umownych za niedozwolone. Z obserwacji Rzecznika Finansowego wynika, że banki masowo powołują się na prawo zatrzymania w przypadku sporu z konsumentem na tle tzw. kredytów indeksowanych i denominowanych do waluty obcej.

Odmiennie natomiast przedstawia się sytuacja stron umowy kredytu w przypadku uznania, że umowa ta jest umową dwustronnie zobowiązującą, ale nie wzajemną, czyli obie strony umowy są zobowiązane (bank do udzielenia kredytu, a konsument do jego zwrotu), jednakże zwrot udzielonej kwoty kredytu nie jest ekwiwalentem jego otrzymania. W takiej sytuacji każdej stronie umowy kredytu przysługuje odrębne roszczenie o zwrot świadczeń pieniężnych spełnionych w wykonaniu tej umowy zgodnie z art. 410 § 1 w związku z art. 405 k.c. (teoria dwóch kondykcji). Jednakże w przeciwieństwie do przypadku wskazanego powyżej, jako że nie mamy do czynienia z umową wzajemną, stronom umowy zasadniczo nie przysługuje prawo zatrzymania określone w art. 496 w związku z art. 497 k.c.

Powyższe kwestie nie zostały dotychczas w pełni rozstrzygnięte w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W judykaturze istnieją zarówno wyroki uznające umowę kredytu bankowego jako umowę dwustronnie zobowiązującą, ale nie wzajemną, jak również takie orzeczenia, w których sądy traktują przedmiotową umowę jako umowę wzajemną. W dalszej części niniejszego wniosku

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/Rzecznik Finansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29

Rzecznik Finansowy przedstawi istniejące rozbieżności w orzecznictwie z podziałem na przeciwstawne ze sobą stanowiska.

II. Umowa kredytu bankowego jako umowa wzajemna

Pierwsze stanowisko prezentowane przez sądownictwo w odniesieniu do kwalifikacji umowy o kredyt bankowy zakłada, że jest ona umową wzajemną. Stosownie do definicji wskazanej w art. 487 § 2 k.c. umowa jest wzajemna, gdy obie strony zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej z nich ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej. Świadczenia stron są w umowach wzajemnych ekwiwalentne, przy czym decydujące znaczenie dla uznania świadczeń za ekwiwalentne ma subiektywna ocena tych świadczeń, dokonana przez strony stosunku zobowiązaniowego. Zakwalifikowanie umowy kredytu jako umowy wzajemnej pozwala stronom umowy na skorzystanie z zarzutu zatrzymania, czyli powstrzymania się od zwrotu świadczenia dopóki druga strona nie zaofiaruje zwrotu otrzymanego świadczenia albo nie zabezpieczy roszczenia o zwrot.

Zgodnie ze stanowiskiem wyrażonym przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 7 marca 2014 r. sygn. IV CSK 440/13 *umowa o kredyt bankowy jest umową nazwaną uregulowaną poza kodeksem cywilnym.* Sąd Najwyższy odniósł się we wskazanym wyroku do definicji wyrażonej w art. 69 ust. 1 prawa bankowego, zgodnie z którym przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy, na czas oznaczony w umowie, określoną kwotę środków pieniężnych, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, do zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami, w umownym terminie spłaty oraz do zapłaty prowizji od przyznanego kredytu. Zdaniem Sądu Najwyższego *umowa kredytu jest umową kauzalną, dwustronnie zobowiązującą i wzajemną, ponieważ zobowiązanie kredytodawcy do udostępnienia środków pieniężnych jest odpowiednikiem zobowiązania kredytobiorcy do zapłacenia oprocentowania i prowizji.* Do ustawowych wymogów treści umowy kredytu należy m.in. określenie zasad i terminu spłaty, wysokości oprocentowania i warunków jego zmiany, warunków rozwiązania umowy. W wyroku z dnia 7 marca 2017 r. sygn. II CSK 281/16 Sąd Najwyższy wskazał, że *w przypadku niedotrzymania przez kredytobiorcę warunków udzielenia kredytu bank może wypowiedzieć umowę. Istotną cechą tej umowy jest jej charakter wzajemny w rozumieniu art. 478 § 2 k.c.* Jak wynika z przedmiotowego orzeczenia ekwiwalentem świadczenia banku, polegającego na oddaniu do dyspozycji na czas oznaczony określonej kwoty pieniężnej, jest zapłata odsetek i prowizji,

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/RzecznikFinansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29

niezależna od obowiązku zwrotu wykorzystanego kredytu. Ten rodzaj i zakres ekwiwalentu przesądza również o odpłatnym charakterze umowy kredytu.

W uzasadnieniu wyroku z dnia 8 marca 2013 r. sygn. akt V ACa 1003/12 Sąd Apelacyjny w Gdańsku wskazał, że skoro bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy, na czas oznaczony w umowie, określoną kwotę środków pieniężnych a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, do zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami, w umownym terminie spłaty oraz zapłaty prowizji od przyznanego kredytu, to umowa taka jest kauzalna, dwustronnie zobowiązująca i wzajemna. Sąd stanął na stanowisku, że *umowa kredytu jest umową wzajemną z uwagi na fakt, że zobowiązanie kredytodawcy do udostępnienia środków pieniężnych jest odpowiednikiem zobowiązania kredytobiorcy do zapłacenia oprocentowania i prowizji.*

Podobne stanowisko zajął Sąd Apelacyjny w Łodzi podnosząc w uzasadnieniu wyroku z dnia 16 czerwca 2020 r. w sprawie o sygn. akt I ACa 362/19, że *umowa o wydanie i korzystanie z karty kredytowej w swej konstrukcji pozostaje umową kredytu odnawialnego i podlega regulacji art. 69 prawa bankowego. Jest to zatem umowa odpłatna, wzajemna i dwustronnie zobowiązująca, w której świadczeniu banku odpowiada świadczenie wzajemne kredytobiorcy, wyrażające się w obowiązku zwrotu pożyczonych środków pieniężnych.* Zdaniem sądu rozpatrującego sprawę należało uznać, że *zwiększeniu aktywów osoby korzystającej z karty kredytowej i uzyskaniu przez nią środków z kredytu w ramach karty kredytowej zawsze odpowiada zwiększenie jej pasywów wyrażające się w zobowiązaniu do zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu.*

Następnie Sąd Apelacyjny w Warszawie w uzasadnieniu wyroku z dnia 22 października 2020 r. w sprawie o sygn. akt I ACa 709/19 wskazał, że *w doktrynie obecnie funkcjonują dwa odmienne stanowiska co do tego czy umowa kredytu jest umową wzajemną.* Sąd Apelacyjny we wskazanym orzeczeniu przyjął stanowisko, że umowie kredytu można przypisać charakter umowy wzajemnej. *Ponadto, dla rozliczenia pomiędzy stronami właściwa będzie teoria dwóch sald, czyli sytuacja, w której każdej ze stron kontraktu przysługuje jej własne roszczenie. Zastosowanie teorii dwóch sald czy teorii kondykcji pozostaje jednak bez znaczenia, wobec złożonego przez bank zarzutu zatrzymania świadczenia.* Jak wynika z powyższego stanowiska sądu, umowa kredytu jest umową

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/RzecznikFinansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29

wzajemną, co umożliwia podniesienie zarzutu zatrzymania, a to z kolei implikuje brak możliwości zastosowania teorii dwóch kondykcji.

Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 31 stycznia 2022 r. sygn. I ACa 719/21 uznał, że *umowa kredytu jest umową wzajemną*. Za uzasadnieniem tego poglądu zdaniem sądu przemawia to, że *zobowiązanie kredytodawcy do udostępnienia środków pieniężnych jest odpowiednikiem zobowiązania kredytobiorcy do zapłacenia oprocentowania i prowizji. Z tych względów znajdują do niej zastosowanie przepisy k.c. o skutkach wykonania i niewykonania zobowiązań z umów wzajemnych (art. 487 k.c. i nast.). Według art. 496 k.c., jeżeli wskutek odstąpienia od umowy strony mają dokonać zwrotu świadczeń wzajemnych, każdej z nich przysługuje prawo zatrzymania, dopóki druga strona nie zaofiaruje zwrotu otrzymanego świadczenia albo nie zabezpieczy roszczenia o zwrot. Przepis ten stosuje się odpowiednio do nieważności umowy (art. 497 k.c.), a z takim skutkiem umowy kredytu zawartej przez strony mamy do czynienia w rozpoznawanej sprawie.* Analogiczne stanowisko zaprezentował Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 11 stycznia 2022 r. sygn. I ACa 477/19 oraz w wyroku z dnia 24 stycznia 2022 r., sygn. akt I ACa 27/21.

Podobnie za uznaniem umowy kredytu jako umowę wzajemną opowiedział się m.in. Sąd Okręgowy w Warszawie w wyroku z dnia 20 grudnia 2019 r. sygn. akt XXV C 2120/19, Sąd Okręgowy w Poznaniu w wyroku z dnia 26 maja 2021 r. sygn. akt XIV C 1473/16, Sąd Okręgowy w Warszawie w wyroku z dnia 30 grudnia 2020 r. sygn. akt XXV C 2125/18. W orzecznictwie tych sądów wskazuje się, że istotną cechą umowy kredytu jest jej charakter wzajemny w rozumieniu art. 487 § 2 k.c. *Ekwiwalentem świadczenia banku, polegającego na oddaniu do dyspozycji na czas oznaczony określonej kwoty pieniężnej, jest zapłata odsetek i prowizji, niezależna od obowiązku zwrotu wykorzystanego kredytu. Ten rodzaj i zakres ekwiwalentu przesądza również o odpłatnym charakterze umowy kredytu.* Stanowisko traktujące umowę kredytu bankowego jako umowę wzajemną prezentowane jest również w orzecznictwie sądów rejonowych. Tak np. Sąd Rejonowy w Inowrocławiu w wyroku z dnia 5 października 2017 r. sygn. akt I C 2704/16 uznał, że *umowa kredytu została ukształtowana przez ustawodawcę jako umowa wzajemna (...), a składające się na nią świadczenia stron winny być z definicji ekwiwalentne.*

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/RzecznikFinansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29

III. Umowa kredytu bankowego jako umowa dwustronnie zobowiązująca

Na drugim biegunie orzecznictwa sądowego prezentowany jest pogląd, zgodnie z którym umowa kredytu bankowego jest umową dwustronnie zobowiązującą, ale nie jest umową wzajemną. Oznacza to, że strony umowy kredytu nie są zobowiązane w taki sposób, że świadczenie jednej z nich jest odpowiednikiem świadczenia drugiej strony.

Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 15 grudnia 2005 r. sygn. V CK 425/05 wskazał, że *Celem umowy kredytu bankowego jest postawienie środków pieniężnych do dyspozycji kredytobiorcy, a czyniąc to bank, w zamian za określony w umowie zysk z tytułu oprocentowania i prowizji, zgadza się również na ponoszenie określonego ryzyka. (...)". Wypłata kwoty kredytu przez kredytodawcę i jej zwrot przez kredytobiorcę nie są zatem świadczeniami wzajemnymi wynikającymi z tej umowy i ich ewentualna nieekwiwalentność wynikająca z zastosowania klauzuli waloryzacyjnej (indeksacyjnej) pozostaje bez wpływu na ocenę ważności takiej umowy kredytowej.*

Jak już wyżej wskazano, zgodnie z art. 69 ust. 1 prawa bankowego przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu. Umowę kredytu klasyfikuje się jako czynność prawną konsensualną, dwustronnie zobowiązującą, odpłatną, ale niewzajemną. Zdaniem Sądu Apelacyjnego w Warszawie wyrażonym w wyroku z dnia 13 marca 2019 r. sygn. I ACa 681/18 *w ramach tej umowy nie dochodzi do przeniesienia (ani konsensualnego, ani faktycznego) własności środków pieniężnych przez bank na rzecz kredytobiorcy.* Natomiast bank zobowiązuje się do oddania do dyspozycji kredytobiorcy określonej kwoty środków pieniężnych. W ramach realizacji umowy kredytu bank powinien zatem dokonać stosownych czynności faktycznych w celu umożliwienia kredytobiorcy korzystania z udzielonego mu kredytu zgodnie z postanowieniami zawartymi w umowie kredytowej. Wspomniane postawienie do dyspozycji środków pieniężnych sprowadza się do realizowania przez bank rozliczeń pieniężnych w granicach sumy kredytu (forma bezgotówkowa) bądź polega na wypłacie sumy kredytu w całości albo częściami, natomiast sam sposób oddania przez bank środków pieniężnych do dyspozycji kredytobiorcy pozostaje już sprawą wtórną i zależy od treści umowy. Umowa o kredyt bankowy ma

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/RzecznikFinansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29

bowiem zapewnić kredytobiorcy wykorzystanie środków pieniężnych w sposób odpowiadający interesom konsumenta uwidoczniony w umowie kredytowej.

Pogląd o tym, że umowa kredytu jest czynnością prawną konsensualną, dwustronnie zobowiązującą, odpłatną, ale nie wzajemną jest szeroko prezentowany w orzecznictwie. W ramach takiej umowy nie dochodzi do przeniesienia (ani konsensualnego, ani faktycznego) własności środków pieniężnych przez bank na rzecz kredytobiorcy. Licznie w judykaturze prezentowane jest stanowisko, zgodnie z którym z umowy kredytu wynika zobowiązanie banku polegające na oddaniu do dyspozycji kredytobiorcy określonej kwoty środków pieniężnych. Bank, zgodnie z zawartą umową, zobowiązany jest dokonać stosownych czynności faktycznych umożliwiających kredytobiorcy korzystanie z udzielonego mu kredytu. Tak m.in. Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyrokach: z dnia 4 grudnia 2019 r. sygn. akt I ACa 66/19, z dnia 27 czerwca 2019 r. sygn. akt I ACa 252/18, z dnia 30 grudnia 2019 r. sygn. akt I ACa 196/19, z dnia 30 grudnia 2019 r. sygn. akt I ACa 697/18, z dnia 27 sierpnia 2019 r. sygn. akt I ACa 566/18, Sąd Okręgowy w Warszawie w wyrokach: z dnia 13 grudnia 2019 r. sygn. akt II C 659/17, z dnia 25 lutego 2019 r. sygn. akt II C 720/17, z dnia 23 lipca 2018 r. sygn. akt I C 886/17, z dnia 20 grudnia 2017 r. sygn. akt I C 497/17.

Za tym, że umowa kredytu stanowi zatem odrębny typ umowy nazwanej oraz, że jest to umowa konsensualna, dwustronnie zobowiązująca, odpłatna wypowiedział się również Sąd Okręgowy w Olsztynie w wyroku z dnia 13 kwietnia 2017 r. sygn. I C 478/16 oraz rozpoznający apelację Sąd Apelacyjny w Białymstoku w wyroku z dnia 17 stycznia 2018 r. sygn. akt I ACa 674/17. Sądy orzekające wskazały, że *umowa kredytu różni się od umowy pożyczki pieniężnej, której istota sprowadza się do przeniesienia środków pieniężnych na własność (przy kredycie środki są oddane do dyspozycji kredytobiorcy), braku konieczności określenia celu pożyczki (przy kredycie taki cel jest obowiązkowy),* a ponadto *udzielanie kredytów i udzielanie pożyczek pieniężnych to odrębne czynności bankowe.* Analogiczne stanowisko zajął Sąd Okręgowy w Olsztynie w wyroku z dnia 25 marca 2021 r. sygn. I C 221/20, w wyroku z dnia 15 października 2020 r. sygn. I C 347/20 oraz w wyroku z dnia 20 maja 2021 r. sygn. I C 949/20.

Podobnie Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 4 grudnia 2019 r. sygn. I ACa 442/18 orzekł, że *umowa kredytu, będąc umową dwustronnie zobowiązującą i odpłatną, nie jest umową wzajemną (podobnie jak i umowa pożyczki).* Umowa ta nie spełnia bowiem kryteriów wyrażonych w art. 487 § 2 k.c. Nie każda umowa dwustronnie zobowiązująca jest umową wzajemną.

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/RzecznikFinansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29

Charakterystyczna dla umów wzajemnych ekwiwalentność świadczeń oznacza, że strony spełniają różne świadczenia, zasadniczo o ekwiwalentnej wartości. Zdaniem Sądu Apelacyjnego *umowami wzajemnymi są niewątpliwie sprzedaż (gdzie zachodzi wymiana towar - pieniądz), zamiana (wymiana jednej rzeczy określonej co do tożsamości na inną tak określoną rzecz), czy też umowa o dzieło lub o roboty budowlane (wynagrodzenie stanowiące ekwiwalent wykonanej pracy i jej trwałego efektu). Świadczenie jednej strony umowy wzajemnej jest odpowiednikiem świadczenia strony przeciwnej. Przedmiotem wzajemnych świadczeń w umowie wzajemnej w praktyce obrotu prawnego nie są nigdy świadczenia identyczne.* Różnorodność świadczeń stanowi więc esencję, istotę umowy wzajemnej, w innym wypadku świadczenia nie byłyby ekwiwalentne lecz dokładnie takie same. Sąd Apelacyjny w Warszawie, w uzasadnieniu cytowanego wyroku wskazał również, że *co do umowy pożyczki, która może wystąpić w różnych formach, jako oprocentowana lub nie, zdecydowanie dominuje pogląd odrzucający jej wzajemność.* Pożyczka stanowi niewątpliwie umowę dwustronnie zobowiązującą. *Nie można jednak argumentować, że zwrot przedmiotu pożyczki po upływie umówionego okresu, jest ekwiwalentem świadczenia pożyczkodawcy. Pożyczkodawca udzielając pożyczki może kierować się różnymi celami (...) Dający pożyczkę zastrzega sobie prawo odzyskania pożyczonych rzeczy, nie oznacza to jednak, aby obowiązek zwrotu przedmiotu pożyczki był ekwiwalentem świadczenia pożyczkodawcy.* W relacjach gospodarczych pożyczki są zazwyczaj odpłatne, zatem w zamian za możliwość korzystania z cudzego kapitału biorący pożyczkę uiszcza na rzecz dającego pożyczkę wynagrodzenie. Jednak również to wynagrodzenie nie stanowi ekwiwalentu świadczenia spełnionego przez dającego pożyczkę, czyli udzielenia pożyczki. Wobec tego *pogląd odrzucający koncepcję wzajemności umowy pożyczki jest słuszny, a te same względy przemawiają za przyjęciem, że umowa kredytu również nie spełnia warunków, które pozwalałyby zaliczyć ją do umów wzajemnych.* Sąd w omawianym judykacie przyjął stanowisko, że umowa kredytu jest umową dwustronnie zobowiązującą i odpłatną, ale nie jest umową wzajemną.

Interesującym przykładem posłużył się sąd w uzasadnieniu komentowanego wyroku. Sąd wskazał, że *gdyby założyć, że reguły ustanowione na wypadek nieważności umów wzajemnych mają zastosowanie także do umowy kredytu, prowadziłoby to do nieracjonalnych wniosków.* W sprawie będącej przedmiotem rozpoznania powódka, która uzyskała od pozwanego (w zaokrągleniu) 800.000 zł, a następnie spłaciła 500.000 zł, choć nadal nie zwróciła całego nienależnego świadczenia, które uzyskała od banku, mogłaby żądać od niego, aby zwrócił jej te 500.000 zł, które w międzyczasie spłaciła. Jednak także bank – dysponujący póki co spłatą w wysokości 500.000 zł – mógłby nadal

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
@ biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/Rzecznik Finansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29

żądać od powódki pełnej kwoty 800.000 zł. Zatem choć do majątku powódki przeszło pierwotnie 800.000 zł, z czego 500.000 zł zostało już pozwanemu zwrócone, przyjmowałoby się dla wzajemnych rozliczeń fikcję łącznego bezpodstawnego wzbogacenia na kwotę 1,3 mln zł (800.000 zł po stronie powódki i jednocześnie 500.000 zł po stronie pozwanej). Przy zastosowaniu takiej wykładni prawnej dopiero oświadczenie jednej ze stron o potrąceniu mogłoby doprowadzić do pewnej kompensaty tych roszczeń (ze wszystkimi ograniczeniami regulującymi potrącenie, a dotyczącymi wymagalności roszczeń i ich zaskarżalności). Przedmiotowe orzeczenie zostało zaskarżone skargą kasacyjną. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 lutego 2022 r. sygn. II CSKP 459/22 uzasadnienie prawne oparł na uchwale 7 sędziów SN z dnia 7 maja 2021 r. sygn. III CZP 6/21. Tożsame stanowisko przyjął Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 30 grudnia 2019 r. sygn. I ACa 697/18 i wprost wskazał, że *w ocenie sądu umowa kredytu nie jest umową wzajemną. Umowy wzajemne wyodrębnia się nie tylko z uwagi na to, że każda ze stron takiej umowy jest jednocześnie dłużnikiem i wierzycielem strony przeciwnej, lecz z uwagi na istnienie dwóch rodzajowo różnych, ale co do zasady wzajemnie ekwiwalentnych świadczeń.* Podobnie Sąd Apelacyjny w Wa rszawie w wyroku z dnia 23 lutego 2022 r. sygn. I ACa 31/21 uznał, że *prawo zatrzymania może mieć zastosowanie przy umowach wzajemnych, a taką nie jest umowa kredytu w rozumieniu przepisu art. 487 k.c.* Zdaniem Sądu Apelacyjnego w Warszawie *umowa jest wzajemna, gdy strony zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej. Są to zatem świadczenia ekwiwalentne, ale subiektywnie (w ocenie stron), jednak nie da się przyjąć, że są to świadczenia jednorodzajowe, dotyczące tego samego przedmiotu (w umowie kredytu przedmiotem są pieniądze). Zgodnie z przepisem art. 69 ust. 1 p.b. przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu. Zatem umowa kredytu stanowi, że kredytobiorca zwraca to samo świadczenie, a nie spełnia inne równoważne.* Sąd w cytowanym orzeczeniu uznał, że *niemożliwe jest więc zastosowanie przepisów art. 496 i 497 k.c. per analogiam.* Również w innym orzeczeniu z dnia 21 lutego 2022 r. sygn. akt I ACa 103/21 Sąd Apelacyjny w Warszawie uznał, *że umowa kredytu jest umową dwustronnie zobowiązującą, ale nie wzajemną.*

Za kwalifikacją umowy kredytu bankowego jako umowy dwustronnie zobowiązującej, ale nie wzajemnej opowiadają się również sądy okręgowe. Przeważa stanowisko, że *umowa kredytu jest*

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/RzecznikFinansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29

umową nazwaną, dwustronnie zobowiązującą. Bank zobowiązany jest do oddania do dyspozycji klienta określonej kwoty kredytu, a jednocześnie staje się uprawniony do uzyskania spłaty oddanej klientowi do dyspozycji kwoty. Z kolei kredytobiorca (klient) ma prawo domagać się od banku wypłaty kredytu o określonej wysokości, a potem obciąża go obowiązek zwrotu oddanej do jego dyspozycji kwoty. Z uwagi na nałożenie na kredytobiorcę obowiązku zapłacenia bankowi odsetek oraz prowizji, mających charakter wynagrodzenia za korzystanie ze środków pieniężnych banku, umowa kredytu jest umową odpłatną. Jest też umową konsensualną, czyli dochodzi do skutku w wyniku samego uzgodnienia przez strony jej podstawowych postanowień jak kwota kredytu, okres spłaty (wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 10 grudnia 2019 r. sygn. akt XXIV C 928/18). *Udzielanie kredytów konsumentom jest jedną z czynności banków przewidzianą w prawie bankowym. Essentialia negotii umowy kredytu stanowią: oddanie przez bank do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie określonej kwoty środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel oraz zobowiązanie kredytobiorcy do korzystania z oddanych do dyspozycji środków pieniężnych na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu.* Umowa kredytu jest umową konsensualną, dwustronnie zobowiązującą, odpłatną. *Różni się od umowy pożyczki pieniężnej, której istota sprowadza się do przeniesienia środków pieniężnych na własność pożyczkobiorcy (przy kredycie środki są oddane do dyspozycji kredytobiorcy), braku konieczności określenia celu pożyczki (przy kredycie taki cel jest obowiązkowy), wreszcie udzielanie kredytów i udzielanie pożyczek pieniężnych to odrębne czynności bankowe. Umowa kredytu nie stanowi zatem odmiany umowy pożyczki* (wyrok Sądu Okręgowego w Toruniu z dnia 13 lipca 2016 r. sygn. akt I C 916/16, wyrok Sądu Okręgowego w Toruniu z dnia 26 września 2016 r. sygn. akt I C 711/16, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2009 r. sygn. akt IV CSK 32/2009, wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 19 listopada 2018 r. sygn. akt I C 1319/18). W ramach umowy kredytu nie dochodzi do przeniesienia własności środków pieniężnych przez bank na rzecz klienta podmiotu rynku finansowego. *Z umowy kredytu wynika natomiast zobowiązanie banku do oddania do dyspozycji kredytobiorcy określonej kwoty środków pieniężnych. Bank powinien zatem dokonać określonych czynności faktycznych umożliwiających kredytobiorcy korzystanie z udzielonego mu kredytu.* Czynności te określa bliżej umowa o kredyt bankowy. Postawienie do dyspozycji środków pieniężnych sprowadza się do *realizowania przez bank rozliczeń pieniężnych w granicach sumy kredytu (forma bezgotówkowa) albo polega na wypłacie sumy kredytu w całości albo częściami*

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/RzecznikFinansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29

(wyrok Sądu Okręgowego w Sieradzu z dnia 3 marca 2020 sygn. I Ca 46/20, z dnia 2 października 2020 r. sygn. akt I C 25/20, wyrok Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 1 grudnia 2017 r. sygn. I C 902/17, wyrok Sądu Okręgowego w Rzeszowie z dnia 9 marca 2016 r. sygn. VI GC 69/15). Kredyt bankowy stanowi stosunek ekonomiczny pomiędzy bankiem a kredytobiorcą. Jego istota zakłada dostarczenie przez bank określonej kwoty środków pieniężnych kredytobiorcy, pod warunkiem późniejszego zwrotu tych środków wraz z wynagrodzeniem dla banku takim jak odsetki, prowizja, opłaty manipulacyjne (wyrok Sądu Okręgowego w Gdańsku z dnia 24 stycznia 2020 r. sygn. akt I C 570/19, wyrok Sądu Okręgowego w Lublinie z dnia 25 kwietnia 2018 r. sygn. akt IX GC 298/17, wyrok Sądu Okręgowego w Świdnicy z dnia 28 listopada 2018 r. sygn. akt I C 404/18 oraz z dnia 3 czerwca 2019 r. sygn. akt I C 57/19).

Za kwalifikacją umowy kredytu jako umowy dwustronnie zobowiązującej, ale nie wzajemnej wypowiedział się również Sąd Okręgowy w Poznaniu w wyrokach: z dnia 30 listopada 2020 r. sygn. akt XII C 1420/18, z dnia 16 czerwca 2020 r. sygn. akt XII C 592/18, z dnia 20 maja 2019 r. sygn. akt XIV C 56/19, z dnia 18 kwietnia 2019 r. sygn. akt XIV C 56/19, z dnia 18 listopada 2019 r. sygn. akt XIV C 392/19, Sąd Rejonowy w Pile w wyroku z dnia 22 maja 2015 r. sygn. akt I C 141/15 oraz Sąd Rejonowy w Człuchowie w wyroku z dnia 4 czerwca 2019 r. sygn. akt I C 971/18.

IV. Stanowisko Rzecznika

Rzecznik Finansowy prezentuje stanowisko, że umowa kredytu uregulowana w art. 69 ust. 1 prawa bankowego stanowi umowę dwustronnie zobowiązującą, ale nie wzajemną. Definicja umowy kredytu wskazuje, że umowa ta ma charakter dwustronnie zobowiązujący, gdyż bank zobowiązany jest do udzielenia kredytu, a następnie uzyskuje uprawnienie do spłaty. Z drugiej strony kredytobiorca ma prawo żądać od banku wypłaty środków pieniężnych, a potem obciąża go obowiązek zwrotu. Kredytobiorca ponadto zobowiązany jest do korzystania z sumy kredytu w określony w umowie sposób oraz do zapłaty odsetek i prowizji zgodnie z postanowieniami umowy.

Umowa kredytu, będąc umową dwustronnie zobowiązującą i odpłatną, nie jest umową wzajemną, gdyż nie spełnia kryteriów wskazanych w art. 487 § 2 k.c. Istota umów wzajemnych polega na tworzeniu podstaw do wymiany dóbr i usług. Warto zaznaczyć, że nie każda umowa dwustronnie zobowiązująca jest umową wzajemną. Umowę wzajemną charakteryzuje ekwiwalentność świadczeń, co oznacza, że strony spełniają różne świadczenia, ale zasadniczo

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/RzecznikFinansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29

o ekwiwalentnej wartości. Ponadto, cechą charakterystyczną umowy wzajemnej jest zamiar wymiany różnych dóbr, co prowadzi do wniosku, że przedmiotem wzajemnych świadczeń w umowie wzajemnej nie mogą być świadczenia identyczne. Rzecznik Finansowy podziela w tym zakresie stanowisko wyrażone przez Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 4 grudnia 2019 r. sygn. akt I ACa 442/18, że różnorodność obu świadczeń jest esencją, istotą umowy wzajemnej, a umowa wskazująca na tożsame świadczenia nie miałaby ekonomicznego uzasadnienia. Zwrot przedmiotu umowy o kredyt bankowy po upływie umówionego okresu nie jest ekwiwalentem świadczenia kredytodawcy, podobnie – zastrzeżone oprocentowanie nie nadaje umowie o kredyt bankowy charakteru umowy wzajemnej. Ponadto ekwiwalentność świadczeń, charakterystyczna dla umów wzajemnych, zakłada, że świadczenie strony umowy wzajemnej jest odpowiednikiem świadczenia strony przeciwnej. Zatem przedmioty wzajemnych świadczeń nie są w praktyce obrotu prawnego identyczne. Istotą umowy wzajemnej jest różnorodność świadczeń, z czym nie mamy do czynienia w umowie o kredyt bankowy. Jak trafnie wskazał Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 23 lutego 2022 r. sygn. I ACa 31/21, zgodnie z definicją umowy kredytu zawartą w art. 69 ust. 1 prawa bankowego, kredytobiorca zwraca to samo świadczenie, a nie spełnia inne równoważne.

Podsumowanie

Omówione w niniejszym wniosku głębokie rozbieżności w orzecznictwie sądów powszechnych wymagają jednoznacznego rozstrzygnięcia w celu zapewnienia jednolitości orzecznictwa w kolejnych latach. W ocenie Rzecznika Finansowego zasadne jest, aby w swoim orzeczeniu Sąd Najwyższy wypowiedział się, co do wpływu prezentowanych w niniejszym wniosku judykatów na wykładnię prawa, tak aby na przyszłość uniknąć sytuacji, które występują obecnie w praktyce orzeczniczej. Wnioskowane orzeczenie Sądu Najwyższego przełoży się na usunięcie rozbieżności w wykładni prawa w praktyce sądowej, jak również na usunięcie stanu niepewności wśród obywateli. Ponadto, stanowisko Sądu Najwyższego w zakresie analizowanym w niniejszym wniosku będzie istotną wytyczną dla sądów powszechnych w przypadku powołania się strony procesu na prawo zatrzymania. Utrzymujący się w orzecznictwie sądów powszechnych stan rozbieżnych rozstrzygnięć dotyczących kwalifikacji umowy kredytu jako umowy wzajemnej lub umowy dwustronnie zobowiązującej ale nie wzajemnej, narusza bezpieczeństwo obrotu prawnego i znacząco narusza zaufanie konsumentów do stabilności prawa. Prowadzi to do sytuacji, w której w demokratycznym państwie prawa wydawane są skrajnie odmienne orzeczenia na tle podobnych stanów faktycznych.

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/RzecznikFinansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29

Dotychczasowe orzecznictwo Sądu Najwyższego nie upoważnia do przesądzania, czy umowa kredytu bankowego jest umową wzajemną czy też umową dwustronnie zobowiązującą ale nie wzajemną.

Z uwagi na rozbieżność stanowisk w orzecznictwie sądów powszechnych oraz społeczne znaczenie omawianego zagadnienia prawnego, Rzecznik Finansowy poddaje do rozwagi Wysokiego Sądu zasadność podjęcia uchwały w przedmiotowej sprawie przez pełny skład Sądu Najwyższego, skład połączonych izb lub skład całej izby, tak aby z chwilą podjęcia uchwały, uzyskała ona moc zasady prawnej.

Jednoznaczne i definitywne rozstrzygnięcie przedmiotowego zagadnienia prawnego jest szczególnie istotne dla precyzyjnego określenia, czy stronom umowy kredytu, a ściślej stronie silniejszej tejże umowy czyli bankowi, przysługuje tzw. prawo zatrzymania świadczenia. Tym samym odpowiedź Sądu Najwyższego na zadane w niniejszym wniosku pytanie wpłynie na możliwość dochodzenia roszczeń przez słabszych uczestników obrotu - konsumentów. Na marginesie jedynie należy wskazać, że stronom umowy o kredyt bankowy przysługiwać będą uprawnienia wynikające z możliwości podniesienia zarzutu potrącenia zgodnie z art. 498 i nast. k.c., co stanowi istotny element zabezpieczający interesy stron umowy z uwagi na umorzenie wzajemnych zobowiązań do wysokości wierzytelności niższej.

Składając przedmiotowy wniosek Rzecznik Finansowy kieruje się zarówno koniecznością ochrony praw i interesów klientów podmiotów rynku finansowego, jak również dobrem wymiaru sprawiedliwości, mając na względzie zasadę pewności prawa wynikającą z art. 2 Konstytucji RP.

Z powyższych względów wnoszę jak w *petitum*.

Z wyrazami szacunku

Zastępca Rzecznika Finansowego

Ziemowit Bagłajewski

Rzecznik Finansowy
ul. Nowogrodzka 47A
00-695 Warszawa
biuro@rf.gov.pl
www.rf.gov.pl
facebook.com/RzecznikFinansowy
Tel. 22 333 73 26
22 333 73 27
fax. 22 333 73 29